

Наталія Калита, аспірант

Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВНОГО ІДЕАЛУ К. УШИНСЬКОГО

У статті виявлено методологічні засади виховного ідеалу К. Ушинського, з'ясовано, що, окрім основних принципів навчання і виховання (науковість, єдність навчання і виховання, системність і послідовність, доступність, індивідуальний підхід), концепція досконалого виховання у педагогічній спадщині Костянтина Ушинського виявляє відповідність основоположним принципам народності, природовідповідності та культуровідповідності.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розбудови української системи освіти надзвичайно важливим є дослідження проблем її методології. Над розробкою теоретичних та методологічних проблем сучасної освіти працюють філософи, соціологи, психологи, педагоги, враховується спадщина та досвід попередніх поколінь українських та зарубіжних педагогів. Під цим кутом зору слід розглянути виховний ідеал К. Д. Ушинського та з'ясувати його методологічні засади. Це допоможе увести персоналію К. Ушинського у сучасний науково-педагогічний контекст, актуалізувати його спадщину, відкрити перспективу її практичної реалізації.

Бібліографічний аналіз дає підстави стверджувати, що педагогічні погляди Костянтина Ушинського знайшли своє висвітлення у дослідженнях багатьох науковців минулих десятиліть і сьогодення. Слід відзначити працю О. Сухомлинської [5], у якій спадщину К. Ушинського уведено до контексту української педагогіки. Однак на сьогодні проблема виховного ідеалу у педагогічній спадщині К. Ушинського є недостатньо розробленою, зокрема його методологічна основа.

Метою статті є виявити ті методологічні настанови, принципи і прийоми, на яких базується уявлення К. Ушинського про досконале виховання. А також розв'язати такі **завдання**:

- дати загальну характеристику виховного ідеалу К. Ушинського;
- з'ясувати його методологічну основу, перспективу практичної реалізації у сьогоденні.

Виклад основного матеріалу. В Україні часів Костянтина Ушинського (1824 – 1870) розвиток національної системи освіти, як і культури в цілому, було загальмовано, традицію перервано, що визначило руйнування усталеної системи освіти у різних формах навчання, а вияв педагогічної теорії здебільшого у художньо-

літературній формі (Тарас Шевченко, Марко Вовчок, Леся Українка та інші) на рівні приватної ініціативи українських письменників. Костянтин Ушинський усвідомлював потреби сучасній йому освіти як новочасної, її недоліки не лише у просторі Російської імперії (до складу якої входила на правах колонії батьківщина педагога – Україна), а й світовому, а тому був переконаний у необхідності її вдосконалення. Одна з вимог, які ставив К. Ушинський до виховання, – це здійснення його на засадах народності. Виховний ідеал у К. Ушинського обумовлений об'єктивними чинниками: він бачив реальний стан сучасній йому системи виховання та об'єктивні тенденції її розвитку. При цьому наголошував, що “Виховання не має на меті розвивати науку і для нього наука не мета, а один із засобів, якими воно розвиває у людини свій власний ідеал [6, Т.2, 70].

Вважаємо, що поняття народності в теоретичній спадщині К. Ушинського є підставовим щодо сучасного розуміння національного виховання і включає у себе, враховуючи небайдуже ставлення великого українського російськомовного педагога до України та українського, розв'язання проблеми українського національного виховання як виховання народності та релігійності.

Проблему виховного ідеалу в українській педагогіці Новітнього часу розробляли Г. Ващенко [1], М. Стельмахович [3], М. Фіцула [7], Б. Ступарик [4], О. Вишневецький [2] та інші. Так, М. Фіцула зазначає, що мета виховання виражає ідеал людини в найбільш загальній формі, яким є всебічний і гармонійний розвиток дитини. При цьому визначає ідеал як “уявлення про зразок людської поведінки і стосунків між людьми, що виходять із розуміння мети життя” [7, 22]. М. Стельмахович вказує на детермінованість виховного ідеалу: “Педагогічна система кожної історичної епохи висуває свій оригінальний чи

актуальний уже знаний образ людини. Кардинальні зміни в житті суспільства вносять відповідні корективи у виховний ідеал” [3].

Враховуючи сказане, можемо дати власне визначення: *виховний ідеал – це уявлення про досконалі умови всебічного і гармонійного розвитку (саморозвитку) особистості в процесі навчання і виховання*. З’ясовуючи проблему виховного ідеалу тієї чи іншої епохи, народу, або ж визначаючи його складові у межах педагогічної спадщини того чи іншого педагога, ми завжди будемо мати відповідність такій схемі: уявлення про досконалі умови розвитку особистості в процесі навчання і виховання визначають його мету, відповідно – і змістове наповнення, а також вибір форм і методів, що сукупно, в цілому, відповідає і є наперед визначеним соціальним замовленням спільноти або ж провідною ідеєю її існування.

Основоположним принципом педагогічної системи К. Ушинського є принцип народності, який обґрунтовано педагогом у статті “Про народність у громадському вихованні” (1857). Провідною думкою праці є висловлене переконання автора, що “є одна лише спільна для всіх вроджена схильність, на яку завжди може розраховувати виховання: це те, що ми називаємо народністю” [6, Т.2, 160]. К. Ушинський висловлює думку про те, що “в кожній країні, під загальною назвою громадського виховання і безліччю загальних педагогічних форм, криється своє особливе характеристичне поняття, створене характером та історією народу” [6, Т.2, 75]. Знайомство з педагогічними системами Європи дозволило Костянтину Ушинському прийти до висновку, що у всіх європейських народів “своя особлива національна система виховання, своя особлива мета і свої особливі засоби досягнення цієї мети” [6, Т.2, 75]. Аналізуючи педагогічну систему Німеччини, Англії, Сполучених Штатів Америки, К. Ушинський вказує на особливі риси національного характеру народів цих країн і обґрунтовує необхідність розробляти педагогічні системи на основі специфіки національного характеру. Як приклад, К. Ушинський визначає спрямованість німецької системи виховання до “всебічності і системності пізнання”. Педагог критично висловлюється про те, що “наука і освіченість є кінцевою метою, на яку спрямовано все виховання”, а “вміння прикласти знання до справи, зміцнення душевних здібностей, розвиток характеру, зовнішнє шліфування людини” в основному складають питання другорядні [6, Т.2, 78]. Далі К. Ушинський зазначає, що “для англійського виховання наука не мета, а один із

засобів для розвитку характеру, звичок, способу мислення, манер справжнього джентельмена – ідеала, до здійснення якого спрямовано все англійське виховання” [6, Т.2, 79 – 80]. Водночас педагог критикує англійську систему виховання за її недемократичність: “англійське громадське виховання існує, власне, для аристократів”, а для решти – ініціатива церкви (в організації елементарних шкіл для бідних) та приватних, визнаних законом навчальних корпорацій (таких, як Оксфорд, Кембрідж, Ітон, Вестмінстер та інші). А характеризуючи французьку систему виховання, як таку, в якій “мало характеру”, К. Ушинський приходиться до висновку: “Зовнішній блиск, марнославство і матеріальна користь – характеристичні риси французького громадського виховання” [6, Т.2, 102]. Розглядаючи національні системи виховання у культурно-історичному контексті, К. Ушинський зазначає, що “особливої системи виховання північно-американці ще не встигли напрацювати”, однак вказує на риси, що характеризують американських школярів: “патріотизм, звичка брати участь у політичному житті общини і общинний selfgovernment” (самоуправління) [6, Т.2, 119].

Обґрунтовуючи чинники розвитку і формування виховного ідеалу, К. Ушинський вказує на часовий аспект у його змісті, формах вияву тощо. Тим самим визначає принцип історизму як методологічну засаду вивчення та реалізації у виховній практиці народного виховного ідеалу: “...ідеал відбиває в собі характер самого народу і розвивається разом з його розвитком. У ньому відбиваються кращою своєю стороною всі зміни в характері суспільства; але те, що здавалося бездоганно хорошим п’ятдесят років тому, має в очах сучасного людства зовсім іншу цінність” [6, Т.2, 123]. Костянтин Ушинський вказує також на соціальний характер виховного ідеалу: “народний ідеал людини видозмінюється ще в кожному народі по станах; але усі ці видозміни мають один і той же національний тип у різних ступенях його розвитку: це відображення одного і того ж образу в різних сферах суспільства” [6, Т.2, 124]. Костянтин Ушинський констатує, що, на жаль, беззаперечний факт відображення у вихованні народного ідеалу та народного характеру “не визнається або, краще сказати, забувається теорією виховання” [6, Т.2, 125]. У методології розробки та реалізації виховного ідеалу К. Ушинський вказує на його зв’язок з національною ідеєю, при цьому наводить приклад такого зв’язку у німецькій системі виховання: “Слід віддати належне німцям, що вони довели свою національну педагогіку до такої

досконалості, до якої ще далеко всім іншим народам, із найбільшою послідовністю провели свою національну ідею, ідею німецького життя, від елементарної освіти до своїх факультетських програм” [6, Т.2, 127]. Слід зазначити, що Костянтин Ушинський критично осмислює зміст німецької системи виховання, висловлює застереження щодо претензій німецької педагогіки на національну винятковість, однак із захопленням говорить про її відповідність власне потребам і характеру німецького народу. Так, відзначаючи у характері німецького народу схильність до експансії, повагу до освіченості взагалі, абстрактний, відсторонений спосіб мислення, К. Ушинський зазначає, що найновіші німецькі теорії “думають виховувати людину взагалі, громадянина якоїсь абстрактної всесвітньої держави, громадянина всього світу” [6, Т.2, 126]. Наголошуючи на необхідності дотримуватися принципу народності, К. Ушинський застерігає від сліпого наслідування навіть найдосконалішої системи виховання: “...усвідомлення національності починає пробуджуватися у самій теорії німецької педагогіки, і сподіваємось, що скоро самі німці відкриють очі тим педагогам Англії, Франції і Північної Америки, які переносять на свою батьківщину як взірці досконалості не лише німецькі теорії, але і саме облаштування навчальних закладів Німеччини” [6, Т.2, 133]. К. Ушинський висловлює переконання у тому, що “загальної системи громадського виховання не існує в теперішньому часі ні в теорії, ні на практиці” [6, Т.2, 147]. Він ставить питання: чи є “можливим, запозичивши із кожної народної системи виховання те, що гідного в ній наслідування, скласти одну, спільну, найдосконалішу?...створити таку систему виховання, яка б...досягла у своїй діяльності вищого ідеалу людської досконалості?” [6, Т.2, 147]. Педагог сміливо стверджує, “що така складена система виховання, якщо вона була б можливою, виявилась би безсилою супроти всіх без винятку народних систем і її вплив на громадський розвиток народу був би мізерним” [6, Т.2, 148].

Костянтин Ушинський вимагає від виховання дотримання принципу науковості, згідно з яким воно ґрунтується на знанні певних наук: “Фізіологія і психологія чи, мабуть, антропологія, йдуть рука в руку, і обидві складають чи, в будь-якому разі, повинні складати основу мистецтва виховання, яке, за виразом Песталотці, бере людину всю, її тіло і її душу” [6, Т.2, 154]. Педагог вважає беззаперечним, що “будь-яке європейське громадське виховання, якщо захоче бути

народним, то перш за все повинне бути християнським” [6, Т.2, 164]. А третьою основою громадського виховання, окрім народності і християнства, К. Ушинський вважає науку, істини якої є знаряддям розвитку свідомості та самосвідомості людини. У межах дії принципу науковості у процесі виховання К. Ушинський висловлює своє бачення щодо психологічної основи освітнього процесу. Педагог говорить: “Бажав би від душі, щоб в основі розподілу предметів і в програми наших загальноосвітніх закладів ввійшов психологічний закон розвитку душі людської, а не схоластична система поділу знань” [66, Т.3, 178]. У межах принципу народності К. Ушинський визначає обов’язкову умову досконалого виховання – це рідна мова, яка є найдієвішим засобом, який допоможе виховати в дитині справжню людину, вбереже її від цинічного прагматизму і нігілізму: “Розкриваючи дитині і юнакові багатство рідного слова, ми розкриваємо їм багатство їх власної душі...Вивченням рідного слова ми вводимо дитину в дух народу, витвір його багатовікового життя, в те єдине живе джерело, із якого б’є всяка сила і всяка поезія” [6, Т.3, 49].

У статті “Педагогічна подорож по Швейцарії” (1862) Костянтин Ушинський говорить про принцип природовідповідності, як основу навчання і виховання: “Основний закон дитячої природи можна висловити так: дитина вимагає діяльності безперестанно й стомлюється не діяльністю, а її одноманітністю та однобічністю... Педагог повинен насамперед учитися у природи і з спостереженого явища дитячого життя виводити правила для школи...” [6, Т.3, 147].

К. Ушинський вибудовує концепцію виховання та ідеалу в ньому на принципі демократизму та гуманізму, відсутності адміністративної регламентації, примусу та заборон з боку вчителя [6, Т.3, 623].

Висновок. Отже підсумовуючи сказане, зазначаємо наступне: концепція досконалого виховання у педагогічній спадщині К. Ушинського відповідає у сучасній українській педагогіці основним положенням концепції національного виховання, яка є конкретно історичним виявом загальнолюдського гуманістичного і демократичного виховання [8, 84]. Окрім основних принципів навчання і виховання (науковість, єдність навчання і виховання, системність і послідовність, доступність, індивідуальний підхід), концепція досконалого виховання у педагогічній спадщині Костянтина Ушинського виявляє відповідність основоположним принципам народності, природовідповідності та культуровідповідності.

КОНЦЕПЦІЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТЯЧИХ САДКІВ НІМЕЧЧИНИ

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. Полтава. "Полтавський вісник", 2004. – 192 с.
2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Посібник для студентів вищих навчальних закладів – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.
3. Стельмахович М. Українська родина педагогіка. – К.: ІСДО, 1997. – 245 с.
4. Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення: Навчально-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.
5. Сухомлинська О. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн. 1. Навч. посібник/ За ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – 624 с.
6. Ушинський К. Собрание сочинений: В 11 т.. – Москва-Ленинград: Издательство Академии Педагогических Наук РСФСР, 1947.
7. Фіцула М.М. Педагогіка. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – 528 с.
8. Щербань П. Прикладна педагогіка: Навч.- метод. посіб. – К.: Вища шк., 2002. – 215 с.

Зоряна Хало, аспірант кафедри педагогіки

Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

КОНЦЕПЦІЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТЯЧИХ САДКІВ НІМЕЧЧИНИ

У статті проаналізовано специфіку ситуаційно-орієнтованої концепції німецького дошкільця. Автором розглядаються особливості інтелектуального розвитку дитини-дошкільника крізь призму ситуаційно-орієнтованої концепції.

Постановка проблеми. Розбудова системи дошкільного виховання та освіти в Україні потребує сьогодні нових, виважених, науково обґрунтованих підходів, які дали б можливість розв'язати проблеми українського дошкільця, що нагромадилися протягом останніх двох десятиліть і суттєво погіршили стан виховання дітей дошкільного віку у державних дошкільних інституціях. Згідно з державними документами, у сфері дошкільця потрібно реалізувати цілу низку кроків, необхідних для "розробки державних та авторських програм дошкільного виховання, вироблення критеріїв їх експертизи та оцінки на основі психофізичних, соціально-психологічних, педагогічних, гігієнічних вимог, оновлення змісту, форм, методів виховання і розвитку дітей дошкільного віку" [10, 14–16].

Метою статті є обґрунтування особливостей інтелектуального розвитку дошкільника крізь призму ситуаційно-орієнтованої концепції німецького дошкільця.

Розв'язання цих важливих завдань вимагає значних зусиль з боку держави, компетентних фахівців у сфері дошкільця, оптимізації методичних ресурсів стосовно виховання та освіти дітей дошкільного віку.

Увага до проблематики дошкільного виховання та освіти є спільною для багатьох освітніх систем Європи. Світовий досвід у сфері дошкільного виховання підтверджує, що розвинені країни

приділяють особливу увагу цим питанням і нагромадили значний досвід в організації дошкільного та раннього шкільного виховання дітей. Так, німецький професор Бланка Єржакова, відомий фахівець німецького дошкільця, – стверджує, що для подолання стихійності та надмірного суб'єктивізму у розв'язанні цієї проблеми треба виходити із таких трьох атрибутів: [1, 86 – 89].

1. Прогресивних традицій дошкільного виховання країни;

2. Детального аналізу дошкільного виховання від 1945 р. до сьогодення, з об'єктивним урахуванням позитивних та негативних рис педагогіки;

3. Концепції дошкільного виховання інших країн, передусім Західної Європи [1, 88].

Зарубіжний досвід особливо корисний для України передовсім з огляду на багаторічний стабільний розвиток німецького дошкільця, різноманіття дошкільних закладів, варіативність підходів до розв'язання актуальних проблем дошкільної педагогіки, суспільно доцільного та особистісно орієнтованого виховання та освіти дітей дошкільного віку.

Презентуючи одну із пріоритетних концепцій освітньо-виховної діяльності дитячих садків Німеччини, Бланка Єржакова таким чином обґрунтовує основні позиції німецьких педагогів. Представники ситуаційно-орієнтованої концепції